

ZARDUSHTIYLIK ELEMENTLARINING O‘ZBEK URF-ODATLARI BILAN UZVIY BOG‘LIQLIGI

Jurayev Sanjar Ramazonovich

Termiz Iqtisodiyot va Servis universiteti

Tibbiyot fakulteti dekan o`rinbosari

<https://orcid.org/0009-0002-4306-8796>

jurayevsanjar1983j@gmail.com

Alimardonova Aziza Chariyevna

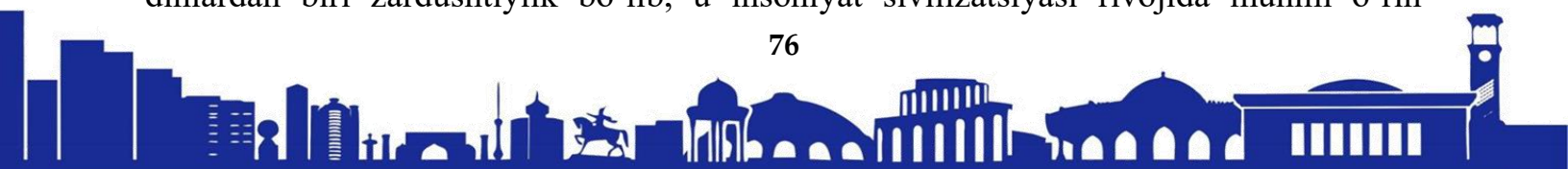
Termiz iqtisodiyot va servis universiteti, Tibbiyot fakulteti talabasi

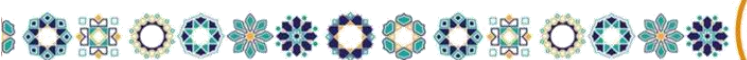
Annotatsiya: Mazkur maqolada zardushtiylik dinining tarixiy ildizlari va uning o‘zbek xalqining milliy urf-odatlari, an‘analari hamda marosimlariga ko‘rsatgan ta’siri ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Markaziy Osiyo hududida keng tarqalgan zardushtiylik qadimgi davrlarda nafaqat diniy e’tiqod tizimi, balki ijtimoiy, ma’naviy va madaniy hayotning muhim tarkibiy qismi sifatida shakllangan. Tadqiqot davomida o‘zbek xalqining ayrim marosimlari, jumladan, Navro‘z bayrami, olov bilan bog‘liq marosimlar, poklik tushunchasi, suv va yerga bo‘lgan hurmat kabi urf-odatlarda zardushtiylikka xos elementlar saqlanib qolganligi aniqlangan. Shuningdek, mazkur elementlarning avloddan-avlodga o‘tib, zamonaviy o‘zbek jamiyatining madaniy qadriyatlari tarkibiga singib ketganligi ilmiy asosda yoritilgan.

Kalit so‘zlar: zardushtiylik, o‘zbek urf-odatlari, milliy an‘analar, Navro‘z, madaniy meros, diniy e’tiqod, qadimgi dinlar, ma’naviy qadriyatlar, marosimlar, tarixiy meros.

Kirish

Markaziy Osiyo hududi qadimdan turli diniy e’tiqodlar va madaniyatlar shakllangan muhim tarixiy markazlardan biri hisoblanadi. Ushbu hududda paydo bo‘lgan eng qadimgi dinlardan biri zardushtiylik bo‘lib, u insoniyat sivilizatsiyasi rivojida muhim o‘rin

egallagan diniy-falsafiy tizim sifatida e'tirof etiladi. Zardushtiylik miloddan avvalgi I ming yillikda shakllangan bo'lib, uning asoschisi Zardusht hisoblanadi. Ushbu din ezgulik va yovuzlik o'rtasidagi kurash, poklik, tabiatga hurmat, olovning muqaddasligi kabi g'oyalarga asoslangan. Tarixiy manbalarga ko'ra, zardushtiylik Markaziy Osiyo, jumladan, hozirgi O'zbekiston hududida keng tarqalgan bo'lib, mahalliy xalqlarning turmush tarzi, urf-odatlari va an'analariga sezilarli ta'sir ko'rsatgan. Islom dini kirib kelganidan keyin ham zardushtiylikka xos ayrim an'analar va marosimlar xalq ongida saqlanib qolgan va milliy qadriyatlar bilan uyg'unlashib ketgan. Bu esa o'zbek xalqining madaniy merosi ko'p qatlamli va boy tarixiy ildizlarga ega ekanligini ko'rsatadi. Bugungi kunda o'zbek xalqining ayrim urf-odatlari va marosimlarini tahlil qilish orqali ularning qadimgi diniy e'tiqodlar, jumladan zardushtiylik bilan bog'liqligini aniqlash mumkin. Masalan, Navro'z bayramining nishonlanishi, olov orqali poklanish marosimlari, tabiat unsurlariga hurmat bilan munosabatda bo'lish kabi an'analar zardushtiylikning asosiy g'oyalari bilan chambarchas bog'liqdir. Bu esa zardushtiylikning nafaqat diniy tizim sifatida, balki xalqning ma'naviy va madaniy hayotiga chuqur singib ketgan qadriyatlar majmui sifatida ham muhim ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi. Mazkur tadqiqotning dolzarbligi shundaki, o'zbek xalqining milliy urf-odatlari va an'alarining tarixiy ildizlarini o'rganish orqali xalqning madaniy merosini chuqurroq anglash va uni ilmiy asosda yoritish imkoniyati yaratiladi. Shuningdek, zardushtiylik elementlarining zamonaviy o'zbek jamiyatidagi o'rni va ahamiyatini aniqlash milliy o'zlikni anglash, tarixiy xotirani saqlash va madaniy merosni asrab-avaylash nuqtai nazaridan muhim hisoblanadi.

Materiallar va metodlar

Mazkur tadqiqot zardushtiylik elementlarining o'zbek xalqining urf-odatlari va an'analari bilan bog'liqligini aniqlashga qaratilgan bo'lib, unda tarixiy, qiyosiy, etnografik va tahliliy metodlardan foydalanildi. Tadqiqotning asosiy materiallarini qadimgi diniy manbalar, tarixiy adabiyotlar, etnografik kuzatuvlar, ilmiy maqolalar hamda o'zbek xalqining an'anaviy marosimlari va urf-odatlariga oid ilmiy tadqiqotlar tashkil etdi. Xususan, zardushtiylikning muqaddas kitobi hisoblangan "Avesto"da bayon etilgan diniy qarashlar, poklik, olov, suv, yer va havoga bo'lgan munosabat haqidagi ma'lumotlar o'rganildi va ular o'zbek xalqining zamonaviy urf-odatlari bilan qiyosiy tahlil qilindi.

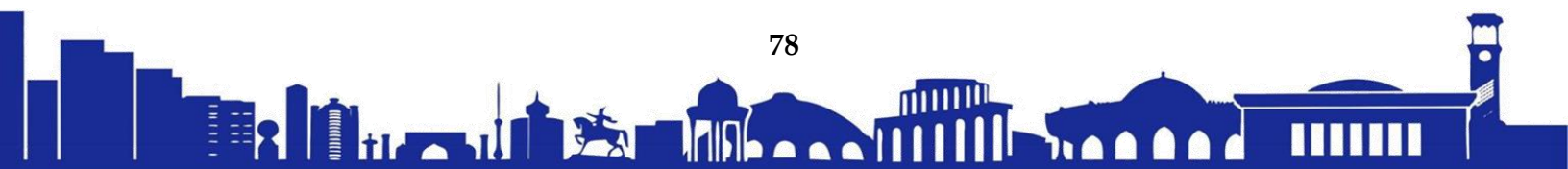

Tadqiqot davomida tarixiylik prinsipi asosida zardushtiylik dinining Markaziy Osiyo hududida shakllanishi va rivojlanish bosqichlari o'rganildi. Shuningdek, qiyosiy metod yordamida qadimgi zardushtiylik marosimlari bilan hozirgi o'zbek xalqining ayrim an'analari o'rtasidagi o'xshashlik va farqlar aniqlashtirildi. Etnografik metod orqali esa xalq orasida saqlanib qolgan urf-odatlar, jumladan, Navro'z bayramini nishonlash, olov bilan bog'liq marosimlar, poklikka oid an'analalar, tabiat unsurlariga hurmat bilan munosabat kabi holatlar tahlil qilindi. Bundan tashqari, tizimli tahlil metodi asosida zardushtiylik elementlarining o'zbek xalqining madaniy va ma'naviy hayotidagi o'rni o'rganildi. Tadqiqot jarayonida ilmiylik, xolislik va tarixiylik tamoyillariga amal qilindi. Olingan ma'lumotlar umumlashtirilib, ilmiy xulosalar chiqarildi.

Natijalar

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, zardushtiylik elementlari o'zbek xalqining ko'plab urf-odatlari va an'analariida hozirgi kungacha saqlanib qolgan. Ayniqsa, Navro'z bayramining nishonlanishi zardushtiylik bilan bevosita bog'liq bo'lib, ushbu bayram tabiatning yangilanishi, hayotning qayta boshlanishi va ezgulikning yovuzlik ustidan g'alaba qozonishini ifodalaydi. Zardushtiylik ta'limotida bahorning kirib kelishi muhim ahamiyatga ega bo'lgan va bu holat zamonaviy Navro'z an'analariida ham o'z aksini topgan. Tadqiqot davomida olovning muqaddas unsur sifatida qadrlanishi ham zardushtiylik elementlaridan biri ekanligi aniqlandi. O'zbek xalqida olov orqali poklanish, olovga hurmat bilan munosabatda bo'lish, ayrim marosimlarda olovdan foydalanish kabi an'analalar zardushtiylik davridan meros bo'lib qolgan. Bundan tashqari, suv va yerga hurmat bilan munosabatda bo'lish, tabiatni asrash va uni muqaddas deb bilish kabi qarashlar ham zardushtiylik ta'limotining asosiy g'oyalariidan biri hisoblanadi va bu holat o'zbek xalqining turmush tarzida ham saqlanib qolgan. Shuningdek, poklik tushunchasi zardushtiylikning asosiy tamoyillaridan biri bo'lib, bu tushuncha o'zbek xalqining kundalik hayotida, ayniqsa, uy-joyini toza saqlash, marosimlardan oldin poklanish, tozalikni qadrlash kabi an'analarda namoyon bo'ladi. Tadqiqot natijalari shuni ham ko'rsatdiki, zardushtiylik elementlari vaqt o'tishi bilan boshqa diniy va madaniy qarashlar bilan uyg'unlashib, o'zbek xalqining milliy madaniyatining ajralmas qismiga aylangan.

Muhokama

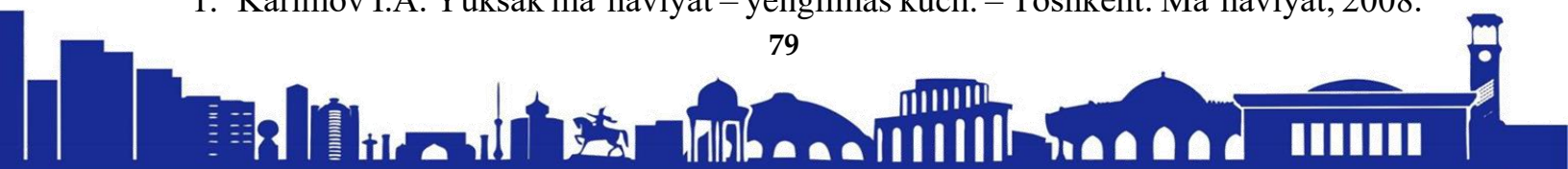
Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, zardushtiylik dini Markaziy Osiyo xalqlari, jumladan, o'zbek xalqining madaniy va ma'naviy rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatgan. Zardushtiylik faqat diniy e'tiqod tizimi bo'lib qolmasdan, balki xalqning kundalik turmush tarzi, urf-odatlar va an'alariga ham chuqur singib ketgan. Bu esa zardushtiylikning ijtimoiy va madaniy ahamiyati yuqori bo'lganligini ko'rsatadi. Navro'z bayrami, poklikka bo'lgan e'tibor, tabiat unsurlariga hurmat kabi an'alar zardushtiylik ta'limotining asosiy g'oyalari bilan uyg'unlashgan holda hozirgi kungacha saqlanib qolgan. Bu holat xalqning tarixiy xotirasi va madaniy merosi uzluksiz davom etayotganligini ko'rsatadi. Ayniqsa, tabiatni muhofaza qilish, poklikni saqlash, ezgulik va yaxshilikni targ'ib qilish kabi g'oyalar bugungi kunda ham dolzarb hisoblanadi.

Xulosa

Mazkur tadqiqot natijalari zardushtiylik elementlari o'zbek xalqining urf-odatlar, an'analari va madaniy hayoti bilan uzviy bog'liq ekanligini ilmiy jihatdan asoslab berdi. Aniqlanishicha, zardushtiylik Markaziy Osiyo hududida qadim zamonlardan boshlab nafaqat diniy e'tiqod tizimi, balki xalqning ma'naviy, axloqiy va madaniy qadriyatlarini shakllantirishda muhim rol o'ynagan. Tadqiqot davomida Navro'z bayramini nishonlash, olovga hurmat bilan munosabatda bo'lish, poklikka rioya qilish, tabiat unsurlarini qadrlash kabi an'alar zardushtiylik ta'limotining asosiy g'oyalari bilan chambarchas bog'liq ekanligi aniqlandi. Ushbu elementlar tarixiy jarayonlar davomida boshqa diniy va madaniy qarashlar bilan uyg'unlashib, o'zbek xalqining milliy an'analari tarkibida saqlanib qolgan. Shuningdek, zardushtiylik elementlari xalqning ekologik madaniyatini shakllantirish, tabiatga ehtiyotkorona munosabatda bo'lish, poklik va ozodalikka amal qilish kabi muhim qadriyatlarni rivojlantirishga xizmat qilgan. Bu esa zardushtiylikning nafaqat tarixiy, balki ijtimoiy va madaniy ahamiyati ham yuqori ekanligini ko'rsatadi. Xulosa qilib aytganda, zardushtiylik elementlari o'zbek xalqining urf-odatlar va an'alarida muhim o'rin egallaydi hamda xalqning boy tarixiy va madaniy merosining ajralmas qismi hisoblanadi. Ushbu merosni o'rganish va ilmiy jihatdan tahlil qilish milliy o'zlikni anglash, tarixiy xotirani saqlash va madaniy qadriyatlarni asrab-avaylashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.

2. Boyce M. Zoroastrians: Their Religious Beliefs and Practices. – London: Routledge, 2001.
3. Abu Rayhon Beruniy. Qadimgi xalqlardan qolgan yodgorliklar. – Toshkent: Fan, 1968.
4. Sagdullayev A.S. Markaziy Osiyo xalqlari tarixi. – Toshkent: Universitet, 2000.
5. Hasanov X. O‘zbek xalqining urf-odatları va an‘analari. – Toshkent: Fan, 1995.
6. Avesta. Tarixiy-adabiy yodgorlik. – Toshkent: Sharq, 2001.
7. Rajabov Q. O‘zbek xalqining etnografiyasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2004.
8. Ahmedov B. O‘zbekiston xalqlari tarixi manbalari. – Toshkent: O‘zbekiston, 1991.
9. Tokarev S.A. Istoriya religiy mira. – Moskva: Politizdat, 1986.
10. Alimuhamedov S. Qadimgi diniy e‘tiqodlar va ularning shakllanishi. – Toshkent: Fan, 2007.